

Dames en Heren,

Het thema van onze academische opening dinsdag a.s. ligt in het vooruitzicht van de moeder aller verkiezingen, met name het belang van Brussel voor Vlaanderen, voor België en internationaal en de rol die de VUB daarbij vervult. Maar met u wens ik het deze middag over iets fundamenteelers te hebben, met name **welke de positie is die de VUB tegenwoordig inneemt als vrijzinnige universiteit?**

U weet het, in onze statuten staat dat de VUB haar onderwijs en onderzoek grondt op het beginsel van Vrij Onderzoek ten bate van de vooruitgang van de mensheid. Dit houdt de verwerping in van elk louter gezagsargument en de waarborg van vrije oordeelsvorming, nodig voor de maatschappelijke inschakeling van dit basisbeginsel.

Andere universiteiten met heel andere paragrafen in hun grondbeginselen¹ claimen dat zij ook *vrij aan onderzoek* doen, wat niet helemaal hetzelfde is als *aan Vrij Onderzoek* doen.

Vrij Onderzoek -ik parafraseer de (ULB-VUB-UG) filosoof Leo Apostel - kan gezien worden als het onbaatzuchtig nastreven van de waarheid door wetenschap. Daarbij wordt ieder gezagsprincipe in verstandelijke, wijsgerige en morele aangelegenheden verworpen, alsook iedere vorm van geopenbaarde waarheid. Aangezien de waarheid telkens opnieuw gezocht moet worden, zal ze alleen worden gerealiseerd door een methode van onderzoek die in staat is haar eigen hypothesen in twijfel te trekken en op te heffen. Aldus is de wetenschappelijke methode volgens het Vrij Onderzoek in een voortdurende revolte, en stelt zij alles continu in vraag. Dit kan alleen als vrije oordeelsvorming en vrije meningsuiting worden gewaarborgd. Om zelf op te kunnen gaan naar waarheid moet het individu vrije toegang hebben tot onderwijs, onderzoek en persoonlijke ontplooiing.

Maar hoe vertaalt dit principe zich in de academische gemeenschap?

Uiteraard is die verwevenheid tussen de vrijzinnige wereld en de academische gemeenschap historisch gegroeid. Iedereen kent het verhaal van de ontstaansgeschiedenis van de VUB uit de ULB, de universiteit van het Libre Examen. De VUB erfde het principe en de actiebereidheid die ermee gepaard gaat. Het is dus niet verbazend dat onze Gezondheidsdienst en het UZ Jette al in de jaren '70 bij de middelbare schoolstudenten

¹ Voorbeeld: *'De KU Leuven (wat staat voor Katholieke Universiteit Leuven) is een zelfstandige universiteit. Zij is gesticht in 1425. Zij is ontstaan en gegroeid in de katholieke traditie. Vanuit haar christelijke mens- en wereldbeeld wil zij een plaats zijn van open discussie over maatschappelijke, levensbeschouwelijke en ethische thema's, en een kritisch denkcentrum in en voor de katholieke gemeenschap.'* (http://www.kuleuven.be/overons/opdrachtverklaring_geraadpleegd_op_09-07-2013). Deze bewering uit het organiek statuut van de KU Leuven is historisch niet helemaal correct: de KULeuven ontstaat in 1834 als Universiteit van Mechelen, en heeft eigenlijk weinig te maken met de in 1798 ontbonden Leuvense universiteit.

bekend waren om het illegaal uitvoeren van abortus, waar collega Jean Jacques Amy indertijd overigens ook voor is gearresteerd. De abortuswet zou nog tot 1990 op zich laten wachten en veel jongeren hebben de VUB-diensten toen in stilte geëerd omdat ze de vrijzinnige principes in de praktijk brachten, en zo hun toekomst vrijwaarden. Het was onze vrijzinnige plicht.

Maar we konden ook niet anders, omdat het in onze genen zit. De vrijzinnige en humanistische principes zijn verweven met de cultuur van de VUB. De omgeving is doordrenkt met een vrijzinnig-humanistische levensfilosofie, waar vrijheid, verdraagzaamheid, verscheidenheid en verantwoordelijkheid hoog aangeschreven staan. Als je op onze site het woord vrijzinnig intypt, krijg je 1290 vermeldingen. Afgelopen jaar sloegen die op het vrijzinnig zangfeest, een lezingenreeks over de georganiseerde vrijzinnigheid, een vrijzinnige leerstoel, op het werk van enkele vrijzinnige professoren enz. Want een academische gemeenschap doet natuurlijk veel meer dan onderwijs geven en onderzoek uitvoeren. Van universiteiten wordt ook expliciet verwacht dat ze informele leerprocessen stimuleren door activiteiten die buiten de vastgelegde programma's vallen. Dat gebeurt ook: onze archieven zitten vol met foto's van studenten die debatteren, die protesteren tegen regeringsmaatregelen, die deelnemen aan sport- en spelactiviteiten (waaronder het fietsen in het kader van Kom op tegen Kanker). Studenten die dansen en zingen of gearmd over de campus slenteren. We hebben verschillende kranten die door studenten zelf gemaakt worden, en verslagen van door de studenten zelf beheerde raden en kringen. De academische gemeenschap is een plek van inspiratie, van academische cultuur, waar de student (begeleid) zelfstandig wordt en zijn eigen keuzes maakt. Kortom waar men 'vrij eigenzinnig' wordt.

Vandaar dat op onze universiteit jaarlijks de 'Week van de Verlichting' doorgaat, die in hoofdzaak wordt georganiseerd door studenten- en jongerenorganisaties, en die ondersteund wordt door Uitstraling Permanente Vorming en Digimores (de Werkgroep Leraren Ethiek). Vandaar dat ons VUB-orkest vrijzinnige thema's aansnijdt (of moet ik zeggen aanstrijkt), zoals afgelopen jaar de armoede en dit jaar het Europees Jaar van de Burger. Vandaar dat we VUBMUN, het VUB Model United Nations Team, hebben; een afdeling van WORLDMUN, dat studenten toelaat op de internationale conferenties hun verfrissende visies te geven en mee te helpen zoeken naar oplossingen van internationale problemen.

In deze context is het logisch dat verschillende geledingen van de academische gemeenschap zich engageren in de georganiseerde vrijzinnigheid. Het Brussels Studentengenootschap (onze overkoepelende studentenkring), de Oudstudentenbond, Studiekring Vrij Onderzoek zijn niet toevallig lid van deMens.nu. De afhankelijkheid van diverse studentenkringen ten opzichte van de vrijzinnige principes is op de universiteit algemeen gekend en de sfeer van broederlijkheid tijdens de Sint-Verhaegenstoet, als symbool voor die afhankelijkheid, is hartverwarmend. Verschillende instellingen die behoren tot de academische gemeenschap, zoals UPV, het Universitair Centrum voor

Ontwikkelingssamenwerking, en het Wetenschappelijk Steunfonds - dat ik u ten eerste kan aanbevelen als u ons vrij onderzoek wil steunen- zijn eveneens lid van DeMens.nu.

Maar het is uiteraard niet voldoende om te beweren dat je een universiteit van het Vrij Onderzoek bent omdat het ingebakken zit in je genen of omdat je historisch zo gegroeid bent. Engagement betekent ook dat je er iets voor moet doen. Dat je in je aandachtspunten laat zien waar je voor gaat. Wat doet de VUB dan voor de vrijzinnigheid?

Onderwijs en onderzoek blijven onze sterke troeven. De VUB probeert in bepaalde gebieden -waaronder ethische en sociale kwesties- leerstoelen in te richten. Een leerstoel impliceert een financierende instantie enerzijds en de universiteit als kennisbevorderaar anderzijds. Hij kan een geheel van lezingen, workshops, discussiefora, kennisuitwisselingen, aanzetten tot onderzoek enz. bevatten. Het resultaat moet zijn: het bevorderen van inzicht in prangende kwesties en het uitbreiden van internationale expertise voor exploratief en visionair onderzoek en onderwijs.

Er zijn drie leerstoelen die ik kan kenmerken als zuiver 'vrijzinnige leerstoelen', ook omdat ze ingericht werden door een belangrijke bongenoot van de VUB: deMens.nu . Het gaat om de Leerstoel Willy Calewaert, de Leerstoel Humanistiek en de Leerstoel Waardig Levenseinde.

De Leerstoel Willy Calewaert staat in het teken van het verstrekken van onderwijs en het verspreiden van het vrijzinnig humanistisch gedachtegoed. Dit jaar werd die ingevuld door Jonathan Israël, een historicus uit Princeton die gespecialiseerd is in de Verlichting.

Op de Academische Opening zal ik de leerstoel getiteld "Maatschappelijke betekenis van Brussel" door DeMens.nu aankondigen, waarin we willen wegen op het politieke debat over Brussel. De VUB als enige vrijzinnige universiteit dreigt immers de speelbal te worden van de besluitvorming (of spreek ik beter over de besluiteloosheid) over Brussel.

De Leerstoel Humanistiek bestaat sinds 2006-2007 en heeft als doel het ethische en moraalwetenschappelijke onderzoek van actuele maatschappelijke vraagstukken te bevorderen. Hij wordt bekleed door de moraalfilosofe Gily Coene.

De Leerstoel Waardig Levenseinde werd in 2011 opgericht, met als titularis collega Wim Distelmans. Deze ijvert voor optimaal respect voor de patiënten van ernstige, ongeneeslijke ziekten, niet alleen bij hun levenseinde, maar gedurende gans hun ziekteverloop. Daarom richt de leerstoel zich op informatieverstrekking over alle mogelijk opties rond het levenseinde, op optimalisatie van de (palliatieve) zorg, op vorming (zowel inhoudelijk als met nadruk op de attitude-verandering) van hulpverleners en heeft ze aandacht voor wetenschappelijk onderzoek.

Er zijn ook een aantal andere leerstoelen waar vrijzinnige kwesties aan bod komen, zoals de twee leerstoelen over de problematieken van ouderen, de leerstoel over de geschiedenis en filosofie van de wetenschappen of de leerstoel over ethische financiële dienstverlening.

Is de vrijzinnigheid dan alleen gedekt door enkele leerstoelen? Uiteraard niet. Veel van onze wetenschappelijke centra onderzoeken vrijzinnige en ethische kwesties. We hebben een Centrum voor Ethica en Humanisme, we hebben een Interdisciplinaire Onderzoeksgroep Vrijmetselarij, we hebben het RHEA-Centrum voor Gender en Diversiteit, dat onderzoek doet naar gelijke kansen, we hebben onderzoeksgroepen in de rechten en criminologie die onderzoek doen naar kinder- en mensenrechten, naar ethisch ondernemen en privacy. Om nog maar te zwijgen over onze medische onderzoekscentra die samenwerken in verband met reproductieve geneeskunde (in-vitro), waar we wereldfaam hebben verworven.

Verder zijn er nog de wetenschappers zelf, waarvan velen over vrijzinnige thema's publiceren. Onze psychologen bestuderen kinderen in kwetsbare situaties (bijvoorbeeld kindsoldaten) of attitudes in verband met seksualiteit bij ingeweken jongeren, onze biologen en ingenieurs doen onderzoek naar methodes en technieken om de aarde op een milieuvriendelijke manier te beheren, onze artsen doen onderzoek naar Zorg rond het Levens einde (samen met de UGent) enz. Ik durf geen schatting geven van het aantal wetenschappers dat vrijzinnige en humanistische thema's in de brede zin van het woord onderzoeken. Het zijn er minstens een honderdtal, maar mogelijk ook veel meer.

Uiteraard zit die vrijzinnigheid hierdoor ook verweven in ons dagelijks onderwijs. Op mijn verzoek zullen trouwens alle faculteiten een opleidingsonderdeel opnemen getiteld "Eigenzinnige reflecties ...". Bovendien hebben we speciale trainingen die erop gericht zijn vrijzinnige verworvenheden in de praktijk te brengen. Het bekendst is wel het LEIF-project waarbij artsen en andere hulpverleners een training krijgen in de mogelijkheden van de palliatieve zorg, in advisering over beslissingen bij het levens einde en in de problematiek van euthanasie, waarbij respect voor de wil van de patiënt voorop staat.

Verder vermeld ik tevens de eredoctores die vaak (alhoewel niet uitsluitend) gekozen werden op basis van hun vrij onderzoeksvendiensten of hun uitzonderlijke maatschappelijke verdiensten. Ik noem er enkele :

- J. Kestens
- R. Jeener
- J. Poortmans

Is dat allemaal relevant voor Vlaanderen? Er zijn in Vlaanderen zeker nog heel wat vrijzinnige werkpunten, zo bewijzen de recente euthanasie- en hoofddoekendebatten, het geweld tegen andersgeaarden (homo's) of andere minderheden, de om zich heen grijpende armoede, het moeilijke evenwicht tussen mens, economie en ecologie enz.. Maar er is ook al veel verwezenlijkt.

Wat we -tijdens ons volhoudend streven om de vrijzinnigheid in Vlaanderen te laten doordringen- wel een beetje vergeten zijn, waren de 'roots'. Steeds meer kan je je vragen

stellen bij vrijzinnige mijlpalen van vroeger: wanneer is dat gebeurd, hoe is het verwezenlijkt en waarom is het toen gelukt?

Daarom zijn we gestart met een extra initiatief, dat het onderzoek naar de geschiedenis van de vrijzinnigheid in Vlaanderen moet ondersteunen. Het Universiteitsarchief en het Vrijzinnig Studie- en Archief- en Documentatiecentrum Karel Cuypers slaan de handen ineen en zullen in de toekomst samen het CAVA vormen, dat staat voor Centrum voor Academische en Vrijzinnige Archieven. Dit samenwerkingsverband wil enerzijds het erfgoedcentrum van de vrijzinnige en humanistische gedachte in Vlaanderen en Brussel zijn en zal anderzijds ook functioneren als erfgoedcentrum voor onze academische gemeenschap. Het neemt het gezamenlijk beheer van de historische erfgoedcollecties van de vrijzinnige instellingen en de VUB op zich. Via zijn wetenschappelijke raad heeft het banden met diverse vakgroepen, maar ook met andere universiteiten.

In de komende drie jaar heeft CAVA -met dank aan het Vlaams Ministerie van Cultuur, Jeugd, Sport en Media en DeMens.Nu- een project op stapel staan waarbij overal in Vlaanderen lokale verhalen, getuigenissen en anekdotes over de geschiedenis van de vrijzinnigheid verzameld worden tijdens verhalenavonden. Zowel voor liefhebbers als voor professionelen komt er een vrijzinnige bronnengids en een onderzoeksagenda om het historisch onderzoek naar de vrijzinnigheid te bevorderen. Daarnaast zal het samenwerkingsverband regelmatig met activiteiten naar buiten komen waarin de geschiedenis van de vrijzinnigheid en van de VUB aan bod komen, zoals we in december deden met het boekje over Pierre-Théodore Verhaegen. Dit volledig in de filosofie van wat ik hiervoor al zei over informele leerprocessen.

Maar ook wat we NIET doen is in deze zeer relevant : zo zijn we aan Vlaamse kant de enige universiteit die geen gebedsruimtes organiseren of toelaten op de Campus. Meer en meer komt deze eis echter toch op het voorplan, mede onder invloed van wat elders wel toegelaten wordt.

Zo verwoordde een student dit onlangs als volgt : *“Mr. de Rector, als de VUB een vrije universiteit is, waarom worden we dan beknot in onze leefwijze ?! De KUL is in deze veel vrijer dan uw universiteit ...”*.

Dames en Heren,

Ook anno 2013 en volgende zal de VUB vasthouden aan de scheiding van kerk en staat en het weren van de campus van het in de praktijk brengen van godsdienstige praktijken ...

Tenslotte wil ik nog stilstaan bij een delicaat punt : het VUB-logo !

Op 30 maart 2004 besliste de Raad van Betuur van de VUB haar logo met de bedelzak en de traditionele 3-kleur oranje, wit (blanje), blauw (bleu) te vervangen door een nieuw logo. Beide ziet u hier naast elkaar op het podium. Eén van de voornaamste redenen was meer toegang te krijgen tot het Katholiek Onderwijs. Door het feit dat het zegel behouden bleef in de vlag, op de diploma's en in andere stukken waar het zegel prominent aanwezig was, werd

een hybride situatie gecreëerd. Daarenboven ontstond hierdoor een debat over de identiteit van de VUB en haar relatie met de vrijzinnigheid.

Let wel : ik ga volledig akkoord dat er duidelijk nood was aan een huisstijl en ermee gepaard gaande regels. Maar spijtig genoeg werd er fundamenteel geraakt aan de symboliek en deels afstand genomen van onze historiek. Ik stel me daar ernstige vragen bij ?!

Waarom ?

Ten eerste : de toegang tot het Katholieke onderwijs is niet toegenomen.

Ten tweede : onze alliantiepartner, de UGent, weigert ondanks een zeer succesvolle samenwerking nog steeds ons logo op hun diploma's te zetten voor de opleidingen die we gezamenlijk doen (uit vrees dat de afgestudeerden minder kansen zouden krijgen op de arbeidsmarkt).

Ten derde : tijdens de discussies in de zogenaamde werkgroep Soete waar rationalisatienormen werden opgesteld (met andere woorden minimumnormen voor weinig bevolkte studierichtingen), heb ik steeds ingebracht (en bekomen) dat opleidingen waar het ethische aspect een fundamentele rol speelt, een uitzondering op de normen moet krijgen.

Voorbeelden hiervan zijn : geneeskunde, pedagogiek, wijsbegeerte, etc. Zoniet is de situatie niet ondenkbaar dat omwille van rationalisatie wijsbegeerte enkel in Leuven zou kunnen worden gevolgd. Critici zullen aangeven dat de Soetenormen uiteindelijk niet decretaal werden behouden, maar ik verzeker u dat ze te pas en te onpas naar bovenkomen, bijvoorbeeld bij de evaluatie en de monitoring van de Brusselfinanciering.

Wel, dames en heren, indien we van de politiek maatregelen eisen omwille van onze specifieke opleiding tot vrij onderzoekers, dan moeten we dit duidelijk tot uiting laten komen, niet alleen in ons onderwijs, in ons onderzoek en in ons maatschappelijk dienstbetoon, maar ook in ons logo dat uiteindelijk onze identiteit in een oogopslag moet weergeven. Ik heb daarom aan onze dienst "Marketing en Communicatie" de opdracht gegeven om te onderzoeken of het oorspronkelijke logo terug moet worden ingevoerd en zo ja, hoe en dit zonder dat dit ons al te veel geld moet kosten ?! Spijtig genoeg blijkt dit niet haalbaar te zijn : de kosten lopen op tot ca. 850.000€ en dit dan nog zonder rekening te houden met de impact op het UZ. Dit komt overeen met 2/3 van het werkingsbudget van alle faculteiten samen.

U begrijpt dat dit in de huidige budgettaire context onhaalbaar is. MARCOM zal evenwel een plan uitwerken tot het actualiseren van de huidige huisstijl waaruit onze geschiedenis, maar ook onze toekomst blijkt, waar onze samenwerking met de UGent, de ULB en de EhB in tot uiting komt en die ons duidelijk onderscheidt van andere universiteiten ... Een geleidelijke herinvoering van ons oude logo behoort tot de mogelijkheid.

Dames en Heren,

U hebt uit dit stuk van mijn betoog wel begrepen waarom we beweren dat VUB-studenten vrij eigenzinnig zijn. Het helpt om op een vrijzinnige universiteit te zijn geweest om vrij eigenzinnig te worden. Onze aard is vrijzinnig, maar tegelijkertijd zijn we meer dan vrijzinnig

en ook kritisch vrijzinnig. En we vinden het een uitdaging om ook niet-vrijzinnige studenten uiteindelijk vrij eigenzinnig te maken.

Het hier juist genoemde CAVA zal proberen om zich niet te beperken tot de Vlaamse vrijzinnigheid alleen. Vrijzinnig humanisme is immers historisch een Europees fenomeen en op dit ogenblik een mondiale levenshouding. Die internationale visie is eigen aan de VUB. Op mondiaal vlak is er een enorme behoefte een humanistische levensvisie. Denken we aan de kans dat atheïsten in sommige Arabische landen wettelijk gezien in aanmerking komen voor executie, dat homo's en transgenders in Afrikaanse landen vervolging vrezen en daarom hier asiel zoeken, enzovoorts. Het vrijzinnig-humanisme blijft relevant in Vlaanderen, maar is dat nog veel meer in de rest van de wereld. Ik hoop van ganser harte dat onze vrij eigenzinnige studenten in dat mondiale perspectief meegaan en hun vrije eigenzinnigheid meenemen in die wereld om zo hun bouwsteen bij te brengen aan het werk der mensheid.

Ik heb gezegd.